

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

ІЛЬЄНКО Артем Сергійович

УДК 351.658.152

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ
ГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор **ДОМБРОВСЬКА Світлана Миколаївна**, Національний університет цивільного захисту України, начальник навчально-науково-виробничого центру, заслужений працівник освіти України.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор **ПРИХОДЬКО Ігор Павлович**, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, завідувач кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою;

доктор наук з державного управління, професор **УЛЬЯНЧЕНКО Юрій Олександрович**, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України професор кафедри економічної політики та менеджменту.

Захист відбудеться «27» квітня 2021 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61024, м. Харків, вул. Лермонтовська, 28, ауд. 3 (1-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94.

Автореферат розісланий « 27 » березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.С. Грабар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Пріоритети інноваційного розвитку і модернізації промисловості України припускає збільшення конкурентоздатної вітчизняної продукції на внутрішньому і глобальному ринках за рахунок розвитку і створення нових високотехнологічних виробництв. Газова галузь - це складний інтегральний механізм, що включає здобич, очищення, транспортування, переробку сировини. Сьогодні перед газовою галуззю стоять масштабні завдання, тобто виникає потреба в затвердженні планів на довгострокову перспективу. Вітчизняні газові компанії повинні зайняти перспективні ніші в енергетиці, для чого потрібно інноваційне оновлення галузі за рахунок нових технологій, матеріалів і устаткування.

У цьому напрямі, розвиток механізмів державного управління підприємствами газової промисловості лежить в площині створення і реалізації хайтек- проектів з перетворення його системоутворюючих елементів. Реалізація цього підходу припускає розробку генеральної схеми розвитку газової галузі на період до 2035 року, в якій взаємопов'язані усі складові інструменти управління газовою індустрією, обумовлені необхідністю узгодження економічних інтересів учасників цього процесу, діючих в межах Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність».

Внаслідок цього, механізми державного управління підприємствами газової промисловості повинні відповідати як стратегічним цілям, так і завданням розвитку паливно-енергетичного комплексу країни в цілому. Концептуально механізми державного управління газової галузі повинні враховувати усі особливості і специфічність управління вертикально- і горизонтально- інтегрованими структурами, характерними для паливно-енергетичного комплексу (далі – ПЕК).

Ці обставини викликають гостру необхідність в розвитку і вдосконаленні інструментально-методичних аспектів та механізмів державного управління підприємствами газової промисловості на основі аналізу поточного і перспективного станів державного управління у визначеній сфері.

На сьогодні існує значний теоретично-науковий доробок з досліджуваної проблематики. Особливе значення мають праці, автори яких заклали теоретико-методологічні підвалини досліджень механізмів функціонування й забезпечення державного управління в Україні, зокрема: В. Бакуменка, В. Богдановича, В. Горбуліна, А. Дегтяря, О. Євсюкова, О. Данільяна, О. Дзьобаня, С. Домбровської А. Качинського, В. Ліпкана, О. Литвина, С. Лихачова, Н. Нижник, В. Плішкіна, Г. Пономаренка, Є. Романенка, В. Садкового, Г. Ситника, та ін.

На тлі значної кількості зарубіжних досліджень, присвячених економіки і управлінню промисловими підприємствами (Ансофф І., Вейлл П., Виссема Х., Вудкок М. і Френсис Д., Гроув Э.С., Друкер П., Дункан Дж.У., Каплан Р., Карлоф Бі., Мескон М.Х., Альберт М. і Хедоурі Ф., Нортон Д., Портер М., Саймон Г., Самуельсон П., Стрикленд, Дж. Томпсон А.А., Фуллер Д., Эмерсон Г.), дослідженню питань державного управління в газово-енергетичній галузі

присвячені наукові нароби наступних вітчизняних учених: Н. Дацій, В. Горника, О. Дегтяря, О. Борисенко, В. Євдокимова, В. Ковальчук, А. Помази-Пономаренко та інших.

Але не зважаючи на велику наукову цінність досліджень, які були проведені вищеназваними вченими, до цього часу недостатньо дослідженою залишається низка питань щодо модернізації механізмів державного управління з забезпечення газової галузі та системного оновлення функціональної компоненти з забезпечення її сучасного розвитку та реформування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (державний реєстраційний номер 0112U002587), що розробляється навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України. Конкретно дисертантом проаналізовано теоретичні засади з удосконалення механізмів державного управління підприємствами газової промисловості.

Мета і завдання роботи. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного управління підприємствами газової промисловості.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- проаналізувати сучасні підходи до управління підприємствами газової промисловості;
- здійснити оцінку розвитку економічного механізму державного управління підприємствами газової промисловості;
- систематизувати світовий досвід державного управління реформуванням газового ринку;
- визначити методiku застосування організаційно-правового механізму управління підприємствами газової промисловості;
- розкрити напрями удосконалення розвитку організаційно-правового механізму управління підприємствами газової промисловості;
- окреслити стратегічні напрями державного управління підприємствами газової промисловості на основі системи збалансованих показників.

Об'єкт дослідження - державне управління підприємствами газової промисловості.

Предмет дослідження - механізми державного управління підприємствами газової промисловості.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук.. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, які його забезпечують, на виділення

різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину.

Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі удосконалення механізмів державного управління підприємствами газової промисловості. Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливості висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи механізмів державного управління підприємствами газової промисловості; ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів і механізмів державного управління підприємствами газової промисловості; статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико-концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль механізмів державного управління підприємствами газової промисловості, уточнити його функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси, статистична інформація МОНУ та Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання щодо розвитку теоретичних засад та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій з удосконалення механізмів державного управління підприємствами газової промисловості.

Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, полягають у тому, що:

вперше:

обґрунтовано стратегічні напрями державного управління підприємствами газової промисловості на основі системи збалансованих показників управління підприємствами газової промисловості, яке слід розглядати як комплекс взаємозв'язаних підмеханізмів (основних і специфічних), що враховують, забезпечення необхідного об'єму здобичі і транспортування газу відповідно до вимог ринку, та реалізуються через механізми відтворення мінерально-сировинної бази і розвитку геолого-розвідних робіт; подолання кризи неплатежів і впорядкування грошового обігу, що надалі дозволить забезпечити інноваційно-модернізаційний шлях розвитку газової промисловості в цілому;

удосконалено:

напрями організаційно-економічного механізму державного управління підприємствами газової промисловості, які базуються на мультирівневій ієрархічній системі цілеспрямованих, змістовно-процесуальних, критерійно-рівневих елементів і їх типологічних груп (об'єктів, суб'єктів, підходів, принципів, методів, інструментарію), і способів їх взаємодії, під впливом яких гармонізуються економічні стосунки держави, власників, персоналу, представників вищого менеджменту і так далі;

систематизація теоретико-методологічного інструментарію економічного механізму державного управління підприємствами газової промисловості на основі застосування інформаційно-інтегрованих систем в механізмі управління підприємствами газової промисловості; вдосконалення інструментально-методичного забезпечення збутової діяльності в управлінні підприємствами газової галузі; вдосконалення інструментів стратегічного управління підприємствами газової промисловості;

набуло подальшого розвитку:

застосування закордонного досвіду розвитку європейського ринку газу, який дає змогу окреслити практичні рекомендації, та визначити, що зростання долі газу у виробництві електроенергії змінить структуру енергетичної галузі, а нові технології усуватимуть цінові перешкоди на шляху проникнення компаній на енергетичний ринок і зроблять можливою співпрацю великих промислових підприємств з відносно невеликими виробниками енергії. На ринку виробництва електроенергії з'являться нові учасники - газодобувні компанії, які в свою чергу підвищать значення транспортування газу, та збільшать мережу газопроводів;

систематизація інструментально-методичного комплексу в організаційно-правовому механізмі державного управління підприємством газового комплексу, що включає зовнішні інструменти-регулятори (диференційована система оподаткування; державна підтримка фінансування геологорозвідувальних робіт; регулювання внутрішніх цін на вуглеводні; створення інституціонально-правової основи для сприятливого інвестиційного клімату) і внутрішні інструменти (ефективні методи залучення інвестиційних ресурсів для освоєння газових родовищ, контролінг, стратегічне управління на основі системи збалансованих показників).

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення й висновки дисертації можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади та у процесі удосконалення механізмів державного управління підприємствами газової промисловості.

Теоретичні та практичні рекомендації використані в роботі Департаменту житлово-комунального господарства та паливно-енергетичного комплексу Харківської обласної державної адміністрації при формуванні системи збалансованих показників (довідка про впровадження №03/791 від 23.03.2021).

Науково-методичні розробки та рекомендації стосовно сучасних напрямів державного управління підприємствами газової промисловості використані в

роботі Департаменту житлово-комунального господарства Харківської міської ради Харківської області (довідка про впровадження №01/231 від 27 .01.2021).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки, пропозиції та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, мету й завдання, методичні підходи до їх вирішення, теоретичну цінність роботи та практичне значення одержаних результатів, отримані здобувачем особисто в ході дослідження.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертації доповідались і обговорювались на конференціях, конгресах і семінарах, зокрема: III Всеукраїнській заочній науково-практичній конференції «Україна – ЄС: проблеми наукової та галузевої інтеграції» (Харків 6-7 вересня 2019), Всеукраїнська науково-практична конференція «Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування» (Харків, 18 жовтня 2019 р), Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 20-річчю з дня заснування кафедри обліку та аудиту ХНТУСГ «Перспективи розвитку обліку, контролю та фінансів в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів» (Харків, 05 листопада 2019 року), VII Міжнародній заочній науково-практичній конференції «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія та практика» (м. Запоріжжя, 2019 р), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (18-19 березня 2020 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 11 наукових працях, 5 – стаття в наукових фахових виданнях, із них 1 – стаття в зарубіжному виданні, 5 – тезах конференцій. Загальний обсяг публікацій автора за темою дослідження – 3, 37 др.арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 212 сторінок. Обсяг основного тексту становить 182 сторінки. Список використаних джерел включає 257 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено стан її наукової розробленості, з'ясовано зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито основні положення щодо наукової новизни, показано практичну значущість результатів дисертаційної роботи.

У першому розділі – «Теоретичні основи дослідження механізмів державного управління підприємствами газової промисловості»-проаналізовано сучасні підходи до управління підприємствами газової промисловості, визначено суть і зміст механізмів державного управління підприємствами газової промисловості, та охарактеризовано місце газової галузі в сучасній енергетичній стратегії України.

В результаті проведеного дослідження теорії і методології розвитку організаційно-правового механізму державного управління підприємствами газової промисловості в умовах інноваційної економіки, було визначено, що більшість українських промислових підприємств, як в передкризовий період, так і нині, функціонують в умовах дуже складного конкурентного оточення, високого рівня ризиків, невизначеності і динамічності соціально-економічного середовища. Інтенсивний розвиток ринкових стосунків вимагає формування нових методів управління ними з метою забезпечення їх конкурентоспроможності, рівень якої у більшості випадків абсолютно недостатній. Однією з причин цього є висока (порівняно з відповідними показниками більшості країн з розвинутою ринковою економікою) енергоємність виробництва і неефективне використання енергоносіїв. Таке положення є найважливішою проблемою вітчизняної промисловості, що перешкоджає їх успішному розвитку і рішенню поставленими перед ними комерційних і соціальних завдань.

Найважливішим енергоносієм, споживаним вітчизняними підприємствами, є природний газ, що постачається газовою промисловістю - найважливішою галуззю паливно-енергетичного комплексу. Нині в Україні створена найбільша у світі система газопостачання, яка включає родовища вуглеводневої сировини, газотранспортні системи, що переробляють компанії. Тому саме вдосконалення використання в промисловості природного газу є одним з найважливіших шляхів зниження енергоємності національного продукту в цілому і промислового виробництва, зокрема. Взаємодія цієї системи з соціально-економічними системами інших галузей і регіонів є умовою вдосконалення енергопостачання і забезпечення енергозбереження в промисловості.

В промисловості не розв'язана проблема формування стрункої системи економічного управління створенням і використанням енергоефективних технологій і устаткування. Відсутність такої системи обумовлює слабкість стимулів до виконання інноваційних проектів, спрямованих на забезпечення енергоефективності промислового виробництва, а недолік інвестиційних ресурсів у підприємств і бізнес-груп промисловості призводить до того, що вони не можуть належним чином фінансувати виконання інноваційних проектів, спрямованих на забезпечення енергоефективності їх виробничих систем. Інтеграції і кооперації підприємств в цьому напрямі перешкоджає жорсткість конкуренції між ними і низький рівень міжкорпоративної довіри.

Найважливішим чинником, що обумовлює високі витрати промислових підприємств на енергоносії, є завищені тарифи на них, обумовлені, зокрема,

високою долею витрат, пов'язаних з транспортуванням енергоносіїв (природного газу). Рівень виробничих витрат обумовлюється в першу чергу характером взаємовідносин господарюючих суб'єктів, а економічна оптимізація цих взаємовідносин є ефективним засобом зниження витрат на енергоносії і зростанням конкурентоспроможності підприємств - споживачів енергоресурсів і країни в цілому. Для цього потрібний ефективний механізм прогнозування витрат газопостачальних систем, який може бути виконаний з використанням методу розмноження оцінок, який є оптимальним для аналізу динаміки економічних показників газопостачальних систем, що дозволяє будувати точні короткострокові прогнози їх функціонування. Це дозволить вирішити проблеми моделювання виробничих витрат і поповнити інструментарій моделей внутрішніх витрат в цих системах. Ці моделі застосовані для виробничого комплексу ВАТ «Навтогаз», але після адаптаційного коригування можуть бути використані на споріднених підприємствах і виробничих комплексах інших галузей. Тому процесу формування інституціональних основ розвитку газового ринку властиві наступні тенденції:

- незбалансованість галузевих інституціональних перетворень з міжгалузевими (у рамках паливно-енергетичного комплексу країни) і державними інституціональними перетвореннями, знижуюча ефективність впливу влади на економіку цієї сфери і реалізацію інтересів населення через сбалансовану нормативно-правову, податкову, кредитну, фінансову, тарифну політику;
- економічна орієнтація перетворень інституціональних основ на збереження монопольного положення газової галузі і затримання процесів демонополізації, що гальмують зростання здобичі і транспортування газу незалежними виробниками, і зберігаючих ключові права «Нафтогазу» на ринку;
- орієнтація інституціональних перетворень на збереження пріоритетів експортної орієнтації газового ринку і компрадорських стосунків власності, що ущемляють економічні інтереси населення.

Таким чином, у системі газового комплексу країни використовується недосконала цінова і структурна політика, попри те, що до проблеми тарифів упродовж тривалого часу прикована увага усієї країни, включаючи громадськість. В той же час поступово складається тенденція розкручування спіралі інфляції за рахунок випереджаючого зростання тарифів паливно-енергетичного комплексу. В той же час економічна політика доки не забезпечує умови для фінансування галузей топливно-енергетичного комплексу і досягнення раціональних потреб ресурсів за допомогою виходу на оптимальне співвідношення цін на альтернативні види енергоносіїв. З цим пов'язана, власне, і раціоналізація структури паливно-енергетичного балансу країни.

У другому розділі *«Аналіз сучасних тенденцій державного управління підприємствами газової промисловості»* - здійснено оцінка розвитку економічного механізму державного управління підприємствами газової промисловості, систематизовано світовий досвід державного управління реформуванням газового ринку, окреслено методику застосування

організаційно-правового механізму управління підприємствами газової промисловості.

Необхідною передумовою формування конкурентного середовища на внутрішньому газовому ринку, активізації на цьому ринку незалежних виробників газу є скорочення розриву між експортними і внутрішніми цінами на природний газ. Негативні економічні і соціальні ефекти лібералізації внутрішнього газового ринку можуть бути значно ослаблені за рахунок етапозації перетворень і виділення нерегульованого і регульованого секторів цього ринку.

Збереження державою в осяжній перспективі своєї позиції контролюючого акціонера полегшує проведення диференційованої цінової політики в окремих секторах газового ринку, протидіє можливим зловживанням різницею цін між цими секторами.

Природна рента, що нині нерідко викликає взаємні претензії держави і бізнесу, здатна послужити точкою опори для узгодження їх інтересів, підвищення керованості ПЕК з боку держави. Цим цілям відповідає реінвестування державою частини природної ренти в самій рентостворюючій галузі. Виправдані масштаби реінвестування, розподіл ефекту від таких інвестицій між бізнесом і державою - предмет для вироблення взаємовигідних домовленостей між ними. Та обставина, що фінансовий ефект не завжди є головним для держави, тільки полегшує зближення позицій цих сторін.

У кризовий і післякризовий періоди розвитку вітчизняної економіки цінове регулювання діяльності підприємств газового комплексу, було націлено на гальмування інфляційних процесів і підтримку конкурентоспроможності суміжних виробництв. Політика стримування внутрішніх газових цін мала безперечні макроекономічні плюси — зокрема, давала можливість стримувати зростання витрат в економіці, цін на електроенергію, що є значимою статтею у витратах усіх секторів економіки. Зокрема, за експертними оцінками, кожен відсоток підвищення рівня цін покупців на газ супроводжувався зростанням витрат на проміжне споживання на 0,09% і загальмовував реальне зростання ВВП на 0,058%. В той же час результати проведеного дослідження показують, що політика стримування газових цін, що проводилася, супроводжувалася розвитком і негативних процесів, купірування яких вимагає її трансформації.

Цінова політика, що проводилася, не забезпечувала "справедливої норми прибутку на вкладений капітал" від продажів газу на внутрішньому ринку, що багато в чому послужило причиною низького рівня інвестування в модернізацію і розвиток виробничо-технічної бази галузі. У багатьох країнах за наявності високого природно-сировинного потенціалу газового комплексу об'єктивним обмеженням динаміки постачань газу є слабкість його виробничо-технічної бази і, в першу чергу, інфраструктурних об'єктів.

Важливу роль в рішенні інвестиційних проблем газового комплексу і пов'язаних з ними системних макроекономічних проблем грають державні рішення в області стратегії розвитку газового комплексу. З ними ж пов'язана масштабність суміжних макроекономічних ефектів, що впливають на динаміку

соціально-економічного розвитку регіонів і економічне зростання. Враховуючи, що сировинна база для розвитку газового комплексу зрушуватиметься в східному напрямі, державі необхідно прикласти максимум зусиль із витягання національних вигод від диверсифікації експорту газу.

Грамотна державна політика з реалізації високого потенціалу східного сегменту газового комплексу, як переконливо показано в матеріалах роботи, цілком дозволяє добитися в цьому напрямі вражаючих успіхів і забезпечити прискорення економічного зростання. Приплив фінансових ресурсів країн, розвиток торгової співпраці в суміжних виробництвах - далеко не повний перелік можливостей, що відкриваються.

Важливим чинником, що визначає продуктивність державних стратегічних рішень в питаннях інвестиційної політики, являється вибір найкращого, з позиції макроекономічної ефективності, варіанту з альтернативних інвестиційних проєктів, що конкретно пропонуються, з розвитку газового комплексу. Для вирішення цього завдання пропонується скористатися механізмом ухвалення рішення. Зокрема, методикою за оцінкою економічної ефективності проєктів, що дозволяє на комплексній і системній основі врахувати прямі і непрямі макроекономічні ефекти, що ініціюються реалізацією проєкту, і оцінити його вплив на економічне зростання у рамках довгострокової перспективи.

Систематизація зарубіжного досвіду показала, що згідно з директивою з газу Європейського Союзу, усі країни-учасниці повинні досягти певного рівня відкритості ринку. Вперше захищені монополії зіткнуться з прямою конкуренцією. Тому багато європейських країн, таких, як Німеччина, Іспанія і Нідерланди, вимушені будувати плани з лібералізації. Питання лібералізації також широко обговорюється у ряді країн Центральної і Східної Європи, включаючи Чехію, Угорщину, Польщу, Хорватію. Газові галузі різних європейських країн істотно відрізняються одна від одної. Наприклад, тільки в трьох країнах (Великобританії, Норвегії і Голландії) пропозиція відповідає внутрішньому попиту на газ. Декілька країн (Франція, Італія, Бельгія, Іспанія і Німеччина) мають високий рівень споживання газу і при цьому дуже низький рівень власного виробництва.

Ринки торгівлі енергією, вже існуючі у Великобританії, Скандинавії, Іспанії і Голландії, знижують важливість державних меж і сприяють перетворенню електроенергії на звичайний товар, який може служити предметом торгових стосунків. Але існуючі сьогодні протиріччя в стратегіях можна пояснити двома чинниками: по-перше, залежністю від імпорту і, по-друге, ступенем розвитку ринку, яка визначається споживанням газу на душу населення. Те, як ці чинники взаємодіють у рамках національних меж, і визначає швидкість і форму лібералізації ринку Європи.

У третьому розділі *«Напрями удосконалення механізмів державного управління підприємствами газової промисловості»* - обґрунтовано сучасні механізми державного управління підприємствами газової галузі, розроблено напрями удосконалення розвитку організаційно-правового механізму

управління підприємствами газової промисловості, визначено стратегічні напрями державного управління підприємствами газової промисловості на основі системи збалансованих показників.

Визначено, що ефективна реалізація визначених заходів дозволить використати потенціал та інструментарій маркетингу в організаційно-правовому механізмі державного управління підприємствами газової галузі, підвищить ефективність реалізаційної діяльності в умовах глобалізації української економіки.

Україна зможе реалізувати наступні стратегії розвитку газової промисловості в цілому: стратегію експансії природного газу на внутрішній і зовнішній ринки при існуючому реалізаційному механізмі; стратегію оптимізації реалізаційної (збутовою) діяльності на основі ефективного використання інструментарію маркетингу, що забезпечує конкурентну позицію галузі.

Безумовно, реалізація наведених вище стратегій розвитку газової промисловості вимагає модифікації існуючих підходів до управління підприємствами газової галузі, адаптованих під умови бізнес-середовища. Особливо актуальні питання оновлення і модернізації інструментарію координації управлінських процесів. Облік галузевих особливостей газової промисловості до рівня надійності контролю і обліку настільки високі, що з'являється необхідність в створенні єдиного інформаційного простору і їх інтеграція у функції управління.

Одним з найважливіших напрямів в розвитку організаційно-правового механізму державного управління підприємством є концепція контролінгу, реалізація якої в газовій галузі дозволяє забезпечити координацію управлінської дії, а також оперативно надавати якісну і необхідну інформацію на різних рівнях управління (рис.1). На рівні регіону в діяльності підприємств газової промисловості доцільно створювати службу контролінгу, що включає: начальника служби контролінгу, контролера з управлінського обліку і контролера з інформаційних технологій і систем.

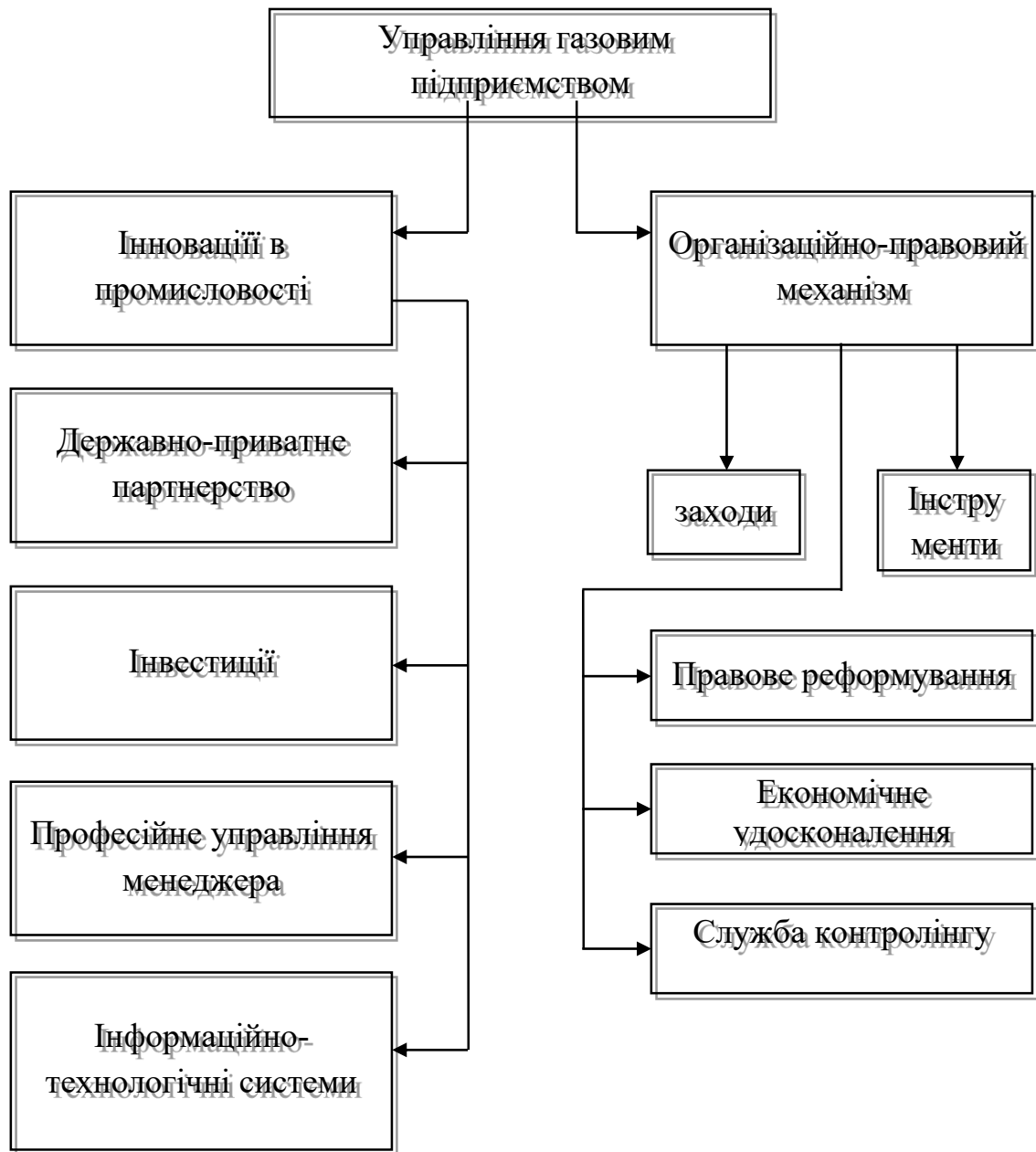

Рис. 1. Напрями державного управління підприємствами газової промисловості

Тому необхідно відмітити, що важливу роль в вирішенні інвестиційних проблем газового комплексу і пов'язаних з ними системних макроекономічних проблем відіграють державні рішення в області стратегії розвитку газового комплексу. З ними ж пов'язана масштабність суміжних макроекономічних ефектів, що впливають на динаміку соціально-економічного розвитку регіонів і економічне зростання. Враховуючи, що сировинна база для розвитку газового комплексу зрушуватиметься в східному напрямі, тому державі необхідно прикласти максимум зусиль із витягання національних вигод від диверсифікації експорту газу у "східному векторі"

Сформована державна політика з реалізації високого потенціалу східного сегменту газового комплексу, як переконливо показано в матеріалах роботи, цілком дозволяє добитися в цьому напрямі вражаючих успіхів і забезпечити прискорення економічного зростання. Приплив фінансових ресурсів країн, розвиток торгової співпраці в суміжних виробництвах - далеко не повний перелік можливостей, що відкриваються.

Важливим чинником, що визначає продуктивність державних стратегічних рішень в питаннях інвестиційної політики, являється вибір найкращого, з позиції макроекономічної ефективності, варіанту з альтернативних інвестиційних проектів, що конкретно пропонуються, з розвитку газового комплексу. Для вирішення цього завдання пропонується скористатися механізмом ухвалення рішення, розробленим для потреб держави. Зокрема, методикою за оцінкою економічної ефективності проектів, що дозволяє на комплексній і системній основі врахувати прямі і непрямі макроекономічні ефекти, що ініціюються реалізацією проекту, і оцінити його вплив на економічне зростання у рамках довгострокової перспективи.

Для поліпшення ділового клімату, активізації інвестиційних процесів в газовому комплексі і підвищення його ефективності пропонується ряд кроків з вдосконалення державної політики у рамках завдань реформування комплексу, у тому числі, за наступними основними напрямками.

Забезпечення державно-приватного партнерства. Корпоративна стратегія розвитку сектора "незалежних виробників газу" має бути інтегрована в загальну державну політику управління ринку газу в Україні. Зі свого боку, незалежним виробникам газу необхідно виробити консолідовану позицію з питань своєї участі на газовому ринку і ініціювати законодавчі і інші заходи для позитивних змін існуючих норм.

Розроблені автором нові інструменти: методика комплексної оцінки впливу виробничо-інвестиційної політики в монополізованих галузях на ВВП і доходи галузей і індикатори для оцінки ефективності реформ в газовому комплексі можуть бути корисні в сценарному-аналітичних дослідженнях і в якості інструменту ухвалення рішень.

Ефективність модернізації виробничих систем промислових підприємств, що забезпечує зростання їх енергоефективності, істотно зростає при партнерській інтеграції їх інноваційної діяльності, організованої за принципом екстерналізації, що припускає збереження конкуренції між партнерами при об'єднанні їх стержневих компетенцій в області енергоефективності. При цьому створення організації системного інтегратора повинне здійснюватися самими партнерами. Організаційно партнерська інтеграція підприємств найбільш ефективна у формі інноваційно-промислового кластера енергоефективності, створеного за мережевим принципом.

В українській промисловості не розв'язана проблема створення стрункої системи економічного управління створенням і використанням енергоефективних технологій і устаткування. Відсутність такої системи обумовлює слабкість стимулів до виконання інноваційних проектів,

спрямованих на забезпечення енергоефективності промислового виробництва, а недолік інвестиційних ресурсів у підприємств і бізнес-груп промисловості призводить до того, що вони не можуть належним чином фінансувати виконання інноваційних проектів, спрямованих на забезпечення енергоефективності їх виробничих систем. Інтеграції і кооперації підприємств в цьому напрямі перешкоджає жорсткість конкуренції між ними і низький рівень міжкорпоративної довіри.

ВИСНОВКИ

У дослідженні запропоновано вирішення актуального завдання, що полягає в розвитку теоретичних засад та обґрунтуванні науково-прикладних рекомендацій з удосконалення механізмів державного управління підприємствами газової промисловості.

Результати проведених досліджень уможливають отримання таких висновків:

1. Проаналізовано сучасні підходи до управління підприємствами газової промисловості. Обґрунтована необхідність посилення компенсуючої і інтегруючої функцій механізмів державного управління підприємствами газової промисловості і забезпечення енергетичної безпеки, що надає ефективності дії економічних, соціальних і екологічних чинників з підтримки на необхідному рівні об'ємів постачань газу на внутрішній і зовнішній ринки, зміцнення інтеграційних зв'язків між виробником (постачальником) і споживачем, посилення вимог до екологічної і виробничої безпеки на основі створення інфраструктури зрідженого природного газу.

2. Здійснено оцінку розвитку економічного механізму державного управління підприємствами газової промисловості. Визначено, що на економічні результати функціонування промислових підприємств - споживачів природного газу істотне значення чинить знос об'єктів газового господарства сезонного використання. Оцінка такого зносу може бути виконана через застосування шкали оцінювання для визначення фізичного зносу об'єктів газового господарства сезонного використання, та передбачає застосування в якості головного критерію економічного результату експлуатацію, а в якості робочого критерію - один з показників використання корисного потенціалу.

3. Систематизовано світовий досвід державного управління реформуванням газового ринку. Досвід зарубіжних країн з державного управління реформуванням природної монополії в газовому комплексі (введення елементів конкуренції, переклад природно-монополізованого ринку в стан монополізованого або антимонопольного, лібералізація цін) свідчить про необхідність ухвалити зважений підхід до рішення цих завдань. Це пов'язано з об'єктивно високою чутливістю економіки до змін умов на газовому ринку.

Основними принципами державної політики в газовому комплексі зарубіжних країн, що забезпечували ефективність його реформування, являлися:

формування умов для розвитку незалежного сектора виробників газу (послаблення або повне зняття бар'єрів для входження на ринок, лібералізація цін на газ незалежних виробників, забезпечення недискримінаційного доступу до інфраструктури, державне управління і контроль транспортних тарифів);

перехід від державного управління ціновою політикою (з урахуванням принципу "справедливої норми прибутку на капітал") *до лібералізації цін на газ на внутрішньому ринку при охороні інтересів соціально-чутливих споживачів* (у тому числі, шляхом практики укладення довгострокових контрактів на постачання газу);

приватно-державне партнерство в рішенні інвестиційних проблем галузі, а також еволюційний і усебічно зважений підхід до зміни правил оподаткування.

4. Визначено методику застосування організаційно-правового механізму управління підприємствами газової промисловості. Виявлений і систематизований інструментально-методичний комплекс організаційно-правового механізму державного управління підприємством газового комплексу, що включає зовнішні інструменти-регулятори (диференційована система оподаткування; державна підтримка фінансування геологорозвідувальних робіт; регулювання внутрішніх цін на вуглеводні; створення інституціонально-правової основи для сприятливого інвестиційного клімату) і внутрішні інструменти (ефективні методи залучення інвестиційних ресурсів для освоєння газових родовищ, контролінг, стратегічне управління на основі системизбалансованих показників).

5. Розкрито напрями удосконалення розвитку організаційно-правового механізму управління підприємствами газової промисловості. На основі проведеного дослідження та системного аналізу, розроблено призначена для вирішення інвестиційних завдань в газопостачальних організаціях і підприємствах - споживачах газу, методика обґрунтування витрат на забезпечення безпечного функціонування елементів газу, заснована на побудові функціональної моделі газопостачальної системи, визначенні її вартісних параметрів на основі результатів актуарних розрахунків, виділення вартісних параметрів заходів для забезпечення безпеки системи і прогнозування аварійних ситуацій на газових мережах з використанням формули Байеса.

6. Окреслено стратегічні напрями державного управління підприємствами газової промисловості на основі системи збалансованих показників. Обґрунтовано ефективність модернізації виробничих систем промислових підприємств, що забезпечує зростання їх енергоефективності, істотно зростає при партнерській інтеграції їх інноваційної діяльності, організованої за принципом екстерналізації, що припускає збереження конкуренції між партнерами при об'єднанні їх стержневих компетенцій в області енергоефективності. При цьому створення організації системного інтегратора повинне здійснюватися самими партнерами. Організаційно - партнерська

інтеграція підприємств найбільш ефективна у формі інноваційно-промислового кластера енергоефективності, створеного за мережевим принципом.

АНОТАЦІЯ

Ільєнко А.С. Механізми державного управління підприємствами газової промисловості. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2021.

У дослідженні запропоновано розв'язання актуальної проблеми з обґрунтування теоретичних засад та розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного управління підприємствами газової промисловості. Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення наукових завдань, результатом яких став аналіз сучасних підходів до управління підприємствами газової промисловості, та здійснення оцінки розвитку економічного механізму державного управління підприємствами газової промисловості. Було систематизовано світовий досвід державного управління реформуванням газового ринку, та визначено методiku застосування організаційно-правового механізму управління підприємствами газової промисловості. Через призму державного управління було розкрито напрями удосконалення розвитку організаційно-правового механізму управління підприємствами газової промисловості, та окреслено стратегічні напрями державного управління підприємствами газової промисловості на основі системи збалансованих показників.

Об'єкт дисертаційного дослідження є державне управління підприємствами газової промисловості, а предмет дослідження виступають механізми державного управління підприємствами газової промисловості.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук.. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, які його забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину.

Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі удосконалення механізмів державного управління підприємствами газової промисловості. Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливості висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи

механізмів державного управління підприємствами газової промисловості; ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів і механізмів державного управління підприємствами газової промисловості; статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико-концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль механізмів державного управління підприємствами газової промисловості, уточнити його функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси, статистична інформація МОНУ та Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна одержаних результатів у дисертаційному дослідженні полягає у вирішенні наукового завдання щодо розвитку теоретичних засад та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій з удосконалення механізмів державного управління підприємствами газової промисловості.

Отримані у процесі дослідження результати підтверджують загальну методологію, покладену в його основу, а реалізована мета і завдання дослідження дали можливість зробити у дисертації обґрунтовані висновки.

Ключові слова: державне управління, механізми державного управління підприємствами газової промисловості, організаційно-правовий механізм управління підприємствами газової промисловості, економічний механізм державного управління підприємствами газової промисловості.

SUMMARY

Iliencko A. S. Mechanisms of public administration of gas industry enterprises. – Qualifying scientific paper, as the manuscript.

Thesis for the scientific degree of a candidate of science in public administration, speciality 25.00.02 – mechanisms of public administration. – National University of Civil Defence of Ukraine. – Kharkiv, 2021.

A solution of the current problem of substantiating the theoretical foundations and development of the practical recommendations for improving the mechanisms of public administration of the gas industry enterprises has been offered in the research. To achieve this objective it is necessary to solve the scientific problems of the analysis of modern approaches to the management of the gas industry enterprises, and to assess the development of the economic mechanism of public administration of the gas industry enterprises. The world experience of public administration of the gas market reformation has been systematized, and the methodology of the organizational and legal mechanism of the gas industry enterprises management has been determined. The directions of improving the development of the organizational and legal mechanism of the gas industry enterprises management have been revealed through the prism of

public administration, and on the basis of a system of balanced indicators the strategic directions of public administration of the gas industry enterprises have been outlined.

The object of the thesis research is public administration of the gas industry enterprises, and the subject of the research are the mechanisms of public administration of the gas industry enterprises.

The methodological basis of the study are general scientific research methods and special methods based on modern scientific principles of management, economics and related sciences. The research methodology is based on a systematic approach, the methodological specificity of which is determined by focusing on research and mechanisms that provide it, on highlighting the various types of connections of a complex object and bringing them into a single theoretical picture.

The author has used a number of scientific methods, in particular: hypothetical-deductive method of the thesis methodology formation, which has permitted to define a research hypothesis, to build heuristic models of improving the mechanisms of public administration of the gas industry enterprises.

The deductive proof of the research hypothesis has not only confirmed the correctness of its methodology, the validity of the conclusions, but also has made it possible to put forward and verify practical recommendations for improving the object under study; structural and functional analysis, the essence of which is to identify the elements of the system of mechanisms of public administration of the gas industry enterprises; a number of comparative methods that have provided an opportunity to analyze the standards and mechanisms of public administration of the gas industry enterprises; statistical method that has allowed to reveal the real and exact facts of the object's under study state; prognostic method that has been used to determine more distant prospects for its development; theoretical and conceptual method that has defined the direction of research, embodied in the analysis of functions, structure and parameters of the object, and has allowed to identify, comprehend, describe and compare the role of mechanisms of public administration of the gas industry enterprises, clarify the functions in each of the subsystems, evaluate results of the managerial influence, identify prospects and mechanisms.

The information bases of the research consists of the legal and regulatory acts, the works of foreign and domestic scientists, the Internet resources, the statistical information of the State Statistics Service of Ukraine and other central executive bodies.

The scientific novelty of the obtained results lies in solving the scientific problem of developing theoretical principles and substantiation of scientific and applied recommendations for improving the mechanisms of public administration of the gas industry enterprises.

The most significant results of the thesis, which contain scientific novelty, are that the author has substantiated strategic directions of the gas industry enterprises development on the basis of a system of balanced indicators of the gas industry management, which should be considered as a set of interrelated sub-mechanisms (basic and specific), accounting for the market requirements implemented through the mechanisms of the mineral resource base reproduction and the geological exploration

works development; overcoming the crisis of defaults and streamlining money circulation. The implementation of the presented mechanisms will further ensure the innovation and modernization of the gas industry as a whole.

Thus, the study proposes a solution of the current problem of developing theoretical principles and substantiating scientific and applied recommendations for improving the mechanisms of public administration of the gas industry enterprises.

The results obtained during the research confirm the general methodology underlying it, and the realized objective and tasks of the research have made it possible to draw reasonable conclusions.

Keywords: public administration, mechanisms of public administration of the gas industry enterprises, organizational and legal mechanism of management of the gas industry enterprises, economic mechanism of public administration of the gas industry enterprises.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ільєнко А. С. Державне управління безпекою газової галузі України. Вісник національного університету цивільного захисту України: Державне управління 1(8). 2018. С.108-114.
2. Ільєнко А. С. Державне регулювання безпеки газопостачання в Україні. Публічне управління і адміністрування в Україні». Одеса. 2019. № 12. С. 34-37
3. Ільєнко А. С. Енергетична безпека України: сутність, загрози та механізми регулювання. «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління». Том 30 (69) № 4, 2019. С. 61-67.
4. Ільєнко А. С. Державне регулювання газозабезпечення в умовах реалізації стратегії національної безпеки [Елект.ресурс]. Збірник наукових праць“Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування” ХНТУ Херсон. -2019. Режим доступу до журн. : [http://el-zbirn-
du.at.ua/2017_1/20.pdf](http://el-zbirn-
du.at.ua/2017_1/20.pdf)
5. Ільєнко А. С. Державна політика щодо безпеки газопостачання[Елект.ресурс]. «Державне управління: удосконалення та розвиток» Дніпровський державний аграрно-економічний університет, 2019. № 11. . Режим доступу. - <http://www.dy.nayka.com.ua/?n=3&y=2019>

Статті в закордонних виданнях за фахом

6. Ilyenko A.S. Energy security of Ukraine as a component of national security. East Journal of Security Nauka i studia . №11(200) , 2019. С. 60-68.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Ільєнко А. С. Державне регулювання газопостачанням України в умовах євроінтеграції. Матеріали III Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції «Україна – ЄС: проблеми наукової та галузевої інтеграції» (Харків 6-7 вересня 2019). С. 67-69.
8. Ільєнко А. С. Державне управління безпекою газового господарства України. Матеріали Всеукраїнська науково-практична конференція «Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування», (Харків, 18 жовтня 2019 р.), С. 49-52.
9. Ільєнко А. С. Організаційний механізм державного управління газозабезпеченням України. Перспективи розвитку обліку, контролю та фінансів в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю з дня заснування кафедри обліку та аудиту ХНТУСГ, 05 листопада 2019 року. У 2 ч. / редкол.: Т.Г. Маренич [та ін.]; Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка. – Х.: «Стильна типографія», 2019. Ч. 2. С. 169-172.
10. Ільєнко А. С. Механізми державного управління безпекою газового господарства України. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 18–19 березня 2020 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2020. С. 61-63
11. Ільєнко А. С. Державне регулювання енергетичною безпекою України в умовах глобалізації. «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія та практика» Матеріали VII Міжнародної заочної науково-практичної конференції, 29 листопада 2019 р. (м. Запоріжжя).С. 84-86.

Відповідальна за випуск *Домбровська Світлана Миколаївна*

Підписано до друку 10.03.2021 р.
Формат 60х84 1/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Тираж 100 прим.

Віддруковано з оригінал-макета в друкарні ФОП Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80.